

**Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų
nusikaltimams Lietuvoje įvertinti**

**LIETUVOS OKUPAVIMAS/ANEKSAVIMAS IR SOVIETIZACIJA
IŠVADOS**

Patvirtinta komisijos

2003-12-17

1. **SSRS užsienio politika ruošiantis Lietuvos okupavimui.** 1939 m. Lietuvos valstybingumui iškilo grėsmė. Jau kelerius mėnesius agresyviomis valstybėmis nacistinė Vokietija ir Sovietų Sąjunga. Pastaroji valstybė žėiam agresyviai aktui tarptautines prielaidas pradėjo ruošti nuo 1939 metų. Sudarius Molotovo-Ribentropo pakto slaptuosius protokolus, 1939 m. spalio 10 d. pasirašius Vilniaus ir Vilniaus srities Lietuvos Respublikai perdavimo ir Lietuvos-Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutartį, buvo apribota savarankiška Lietuvos užsienio politika ir prarastas neutralios valstybės statusas. Sovietų Sąjunga pasinaudojusi palankiomis tarptautinėmis aplinkybėmis bei vykdydama užsienio politiką, nukreiptą prieš Lietuvos valstybingumą, 1940 m. pirmąjį pusį pasirengė okupuoti Lietuvą.
2. **Karinis Lietuvos okupavimo planas.** Diplomatinis Lietuvos okupavimo paruošimas vyko kartu su karinėmis priemonėmis. Karinių pofėrių Lietuvos padėtis pasikeitė nuo 1939 m. rudens, kraėte steigus Raudonosios armijos karines bazines. Lietuvos okupavimo karinio plano gyvendinimas prasidėjo 1940 m. pavasarį. 1940 m. gegužės birželio mėnesiais Sovietų Sąjunga visapusiškai pasiruošė kariniam puolimui prieš Lietuvą ir jos okupavimui. 1940 m. birželio 11 d. galutinai patvirtinti karinio Lietuvos okupavimo planai. Lietuvai pirmus Sovietų Sąjungos ultimatumus, karinė operacija buvo pakeista kariuomenės vedimu.
3. **Lietuvos vidaus politinė padėtis okupacijos išvakarėse.** Lietuvos vidaus politinė raida ypatingai paveikė 1938-1939 metais Lenkijos ir Vokietijos teikti Lietuvai ultimatumai, prasidėjęs II-sis Pasaulinis karas, 1939 m. spalio 10 d. sutartis su Sovietų Sąjunga. Vilniaus kraėto atgavimas bei raudonosios armijos guldislokavimas didino tampa visuomenėje. Lietuvos vidaus reikalus mikiėti Sovietų Sąjunga. Lietuvos Valstybės Gynybos Taryba bekylanė grėsmę aptarė 1940 m. vasario ir gegužės mėnesiais. bei nutarė, jog kilus SSRS agresijai bus priešinamasi ginklu. Grėsmės akivaizdoje, galutinai nusivylė vis politiniai jėgos konsolidacijos galimybe, opoziciniai partijų atstovai siekė sukelti vyriausybės krizę ir suformuoti naują vyriausybę.
4. Lietuvos Prezidentas, kaip gynybą privalėjęs organizuoti ginkluotąjį pajėgų vadą, joki konkrečių veiksmų nesiėmė. Gautas ultimatumas reikiė, kad bet koku atveju prasidėjęs karinis kraėto okupacija. Prezidentas siėl svarstyti tik vieną ultimatumo punktą o naujos vyriausybės sudarymo klausimui, ultimatumą atmeti ir priešintis. Dauguma vyriausybės narių bei posėdiėkviešti kariuomenės vadai atmetė ginkluoto pasipriešinimo galimybę. Nebuvimas demokratinio valdymo tradicij suformavo opozicija, kuri ultimatumė fėvelg galimybę likviduoti A. Smetonos režimė. Agresija nebuvo vardinta, ultimatumo pirmo teksto protestas nebuvo raėytas. Sovietų Sąjunga pasinaudojo sudėtinga politine situacija alyje, padidino tampa, suskaldė Lietuvos politinį elitą ir pradėjo okupaciją.
5. **Lietuvos okupavimas.** 1940 m. birželio 15-16 dienomis Lietuvos teritorija buvo okupuota Raudonosios armijos. RA uflėmė ir pietvakarinė Ufnemunė, dalė, kuri pagal 1939 m. rugsėjo

28 d. slaptuosius protokolus buvo skirta Vokietijai. 1941 m. sausio 10 d. ufl –i teritorij Soviet S junga sumok jo 7,5 mln. aukso doleri .

6. Karinis kra–to okupacijos pagrindinis ir aneksijos plano realizavim koordinavo SSRS vyriausybs galiotas atstovas V. Dekanozovas. I–SSRS pasiuntinybs bei atvykusi NKVD darbuotoj , RA gul vadovybs, Lietuvos KP CK nari buvo sudaryta speciali grup , kuri sprend vyriausybs formavimo ir veiklos klausimus. Aneksijos planas r m si siekiu jungti Lietuv Soviet S jung formaliai vadovaujantis Lietuvos konstitucija bei statymais. Nepavykus to padaryti d l A. Smetonos i–vykimo, buvo ryftasi pafleisti Lietuvos konstitucij ir pavesti suformuoti vyriausybs Soviet S jungai palankiam asmeniui J. Paleckiui.
7. Birfelio 17 d. nauja vyriausybs , pavadinta ūliaudies vyriausybs ō vardu, buvo patvirtinta Prezidento pareigas jusio A. Merkio. Tokia vyriausybs tur jo tiksl tarnauti Soviet S jungos siekiam, uflmaskuoti karin okupacij , nuraminti visuomen . Palaipsniui vyriausybs skiriami komunistai ufl m svarbiausias ministerijas. Nuo liepos 5 d. ministrai–nekomunistai jokios reik–m s nebetur jo.
8. Inscenizuojant konstitucingum J. Paleckis ufl m Respublikos prezidento pareigas ir prisiek valstybs konstitucijai. Pagal j prezidentas tur jo vadovauti nepriklausomai ir suvereniai Lietuvos valstybei bei valdyti be pa–alin s takos. Imta griauti Lietuvos valstybs politines ir visuomenines strukt ras, maffinti gyventoj teises. Legalizuotos Maskvos kontroliuojamos antivalstybin s komunistin s organizacijos ir ufldarytos visos politin s, visuomenin s, kult rin s, religin s organizacijos. Politinius pertvarkymai u–baigti paleidus 1936 met Seim . Taip buvo ruo–iama Lietuvos aneksavimo dirva. 1940 m. liepos m nes paskelbus nauj rinkim statym buvo paruo–tos prielaidos Lietuvos aneksavimui.
9. **Rinkimai į “liaudies seimā” kaip priemonė Lietuvos aneksijai paruošti.** Paskelbtas ūliaudies seimo ō rinkim statymas neatitiko Lietuvos statym , pagal kuriuos nuo rinkim paskelbimo iki rinkim tur jo praeiti 2 m nesiai. Nedemokratinis rinkim statymas nustat , kad balsuoti privalo visi (§ 24), pase bus daromos atflymos (§ 35), kandidatai keliami tik ō darbo flmoni ō susirinkimuose. Be to, nebuvo sudaryti rink j s ra–ai. Siekiant pridengti LKP, buvo kurta fiktyvi ō Lietuvos darbo liaudies s junga ō, kuri vienintel oficialiai dalyvavo rinkimuose.
10. Pateiktoji ō Darbo liaudies s jungos rinkimin platforma ō skelb mokes i ir siskolinim likvidavim kininkams, didesn atlyginim ir geras darbo s lygas darbininkams, nemokam socialin apr pinim , gydymo ir –vietimo pl tr ir pan. Bet nebuvo skelbiama, kad bus pakeista santvarka ir Lietuva prijunta prie SSRS. Prie–rinkimus buvo griebtasi su mim , represij .
11. Autoritarinis reflimas Lietuvoje nesuk r pilietin s visuomen s ir tai buvo prieflastis, kod l nemaflai Lietuvos gyventoj at jo rinkimus. Naujausiais tyrin jim duomenimis, yra nustatyta, kad at jo rinkimus 85,2 % vis rink j . Ufl bent vien kandidat balsavo 55 % vis at jusi rinkimus. Ufl kiekvien kandidat buvo balsuojama atskirai ir i–rinktas gal jo b ti tik tas, kuris gavo daugiau nei 50 % rink j bals . Absoliuti kandidat dauguma nebuvo i–rinkti pagal rinkim statymo nuostatas, bet buvo paskelbti i–rinktais. Rinkim rezultatai buvo suklastoti.
12. **“Liaudies seimo” vieta Lietuvos aneksavime.** Po ūliaudies seimo ō rinkim prasid jo pagrindinis kra–to aneksavo etapas. Soviet S jungos atstovams paruo–us plan bei vadovaujant, aneksijos organizacin darb atliko Lietuvos komunistai. Seimo darbas buvo organizuotas pafleidfliant bet kokias nutarim pri mimo taisykles bei tikslingai siekiant, kad niekas negal t pasiprie–inti aneksavimo planui. Sukurta balsavimo sistema, kurioje priimant nutarimus bals niekas neska iavo. statym projekt niekas nesvarst komisijose, o priimti juos buvo galima tik tre iuoju skaitymu. Valstybs santvarkos ir –alies suverenumo pakeitimo

teisės seimas neturėjo. Pagal 1938 m. konstituciją suverenumas nepavedamas seimui ir neturi teisės galios spręsti pačios valstybės likimą.

13. Liepos 21 d. buvo svarstytas valstybės santvarkos ir jungimo SSRS klausimas. Liaudies seimo nutarimai buvo inspiruojami Sovietų Sąjungos. Tai buvo padaryta laisvai seimo procedūra, pažeidžiant Lietuvos konstituciją. Liaudies seimas likvidavo Lietuvos valstybingumą. Pradėtas spartus Lietuvos politinio ir ekonominio gyvenimo keitimas. Lietuvos sovietizacija vyko dar Lietuvai netapus Sovietų Sąjungos dalimi. LKP, kurios veikla buvo nukreipta prieš valstybingumą, suvaidino Sovietų Sąjungos planą pagrindinis vykdytojas vaidmenį.
14. Galutinė aneksija vykdyta 1940 m. rugpjūčio 3 d. kai Maskvoje vykusio SSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijos nutarimu prijungti Lietuvą prie SSRS.

Pirmininkas

Emanuelis Zingeris

Vykdantysis direktorius

Ronaldas Rabinas